

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-54>

УДК 9

Клименко К.О., Казани А.Ю.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗА СВОБОДУ В ПЕРІОД ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Анотація. Досліджено теоретичні питання формування державності гетьмана – Богдана Михайловича Хмельницького – історія ведення військової справи та психологічні аспекти, які показали Богдана Хмельницького в якості сильної, зрілої особистості. В даній статті, ми розберемо різні сторони воєнних подій під проводом Богдана Хмельницького. Торкнемося основних битв Хмельниччини загалом і розберемо кожну битву окремо та результат, який вона принесла. Події описані в цій статті, свідчать про неймовірну свободу духа українського народу, незламність перед будь-якими обставинами, волю козаків та самого гетьмана. Як можна досягти великої мети, без поразок, помилок, не вірних кроків та зрадників, якщо вимкнути людський фактор, цього можна досягти легко. А так як цього не можливо запобігти і людський фактор присутній в цей період, тому є помилки, невірні кроки та зрадники, які погіршують і так скрутне становище. Нашу думку в цій статті, ви можете прочитати та проаналізувати, з нашою думкою ви можете погодитись або ні, вирішувати вам. Умови війни тих часів дуже цікаві, адже розглядаючи аспект сьогодення, він дуже відрізняється. Хмельниччина – це період національно-визвольної війни, під керівництвом Богдана Хмельницького. Події історичного періоду проходять в такі роки – 1648–1657 років – основні битви, через які залежала свобода українського народу. В період цих, 9 років, відбулися 3 угоди, які принесли Хмельницькому впевненість в своїх діях та визнання козаками більшої поваги до управління гетьмана. В статті описано постать Богдана Хмельницького неспроста, ми вважаємо, що без такого героя України, ці події не відбулися би, тому підтвердження того, що в період Хмельниччини – гетьман Хмельницький – справжній герой, можете прочитати в нашій статті. Правда в тому, що шлях гетьмана і стратегія ведення війни є сильною і зрозумілою, але помилки, які він допустив під час вирішальних подій, деякі розцінюють як зраду, інші – без цього неможливо було б звільнення. Такі аспекти ми також розглядаємо і описуємо дві дуже значні помилки Богдана Хмельницького. Дії Хмельницького під час основних рішень, відіграли неоднозначну роль. Історію України не змінити, ми тільки можемо обмірковувати, які дії можна було б змінити, для кращих наслідків.

Ключові слова: Богдан Хмельницький, гетьман, український народ, національна-визвольна війна, битва, держава, Хмельниччина, свобода, воєнні дії, Україна, козак, історія, незалежність, боротьба, права українців, думка істориків, самостійність.

Klimenko Kiril, Kazany Artur

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

**THE STRUGGLE OF THE UKRAINIAN PEOPLE FOR FREEDOM,
IN THE PERIOD KHMELNYCHYNY**

Summary. Theoretical issues of formation of the statehood of the hetman – Bohdan Khmelnytsky – the history of military affairs and psychological aspects that showed Bohdan Khmelnytsky as a strong, mature personality are studied. In this article, we will analyze the various aspects of military events led by Bohdan Khmelnytsky. Let's touch on the main battles of Khmelnytsky region in general and analyze each battle separately and the result it brought. The events described in this article testify to the incredible freedom of spirit of the Ukrainian people, steadfastness in the face of any circumstances, the will of the hetman himself. How to achieve a great goal, without defeats, mistakes, wrong steps and traitors, if you turn off the human factor, it can be achieved easily. And since this cannot be prevented and the human factor is present in this period, so there are mistakes, wrong steps and traitors that worsen the already difficult situation. Our opinion in this article, you can read and analyze, with our opinion you can agree or disagree, you decide. The conditions of the war of that time are very interesting, because considering the aspect of the present, it is very different. Khmelnytsky region is a period of national liberation war, led by Bohdan Khmelnytsky. The events of the historical period take place in such years – 1648–1657 – the main battles through which the freedom of the Ukrainian people depended. During these 9 years, 3 agreements took place, which brought Khmelnytsky confidence in his actions and recognition by the Cossacks of greater respect for the rule of the hetman. The article describes the figure of Bohdan Khmelnytsky for a reason, we believe that without such a hero of Ukraine, these events would not have happened, so the confirmation that in the Khmelnychyn – Hetman Khmelnytsky – a real hero, you can read in our article. It is true that the path of the hetman and the strategy of warfare are strong and clear, but the mistakes he made during the decisive events, some see as a betrayal, others – without this, it would be impossible to release. Such aspects we also consider and describe two very significant mistakes of Bohdan Khmelnytsky. Khmelnytsky's actions during the main decisions played an ambiguous role. The history of Ukraine cannot be changed, we can only consider what actions could be changed for the better consequences.

Keywords: Bohdan Khmelnytsky, hetman, Ukrainian people, national liberation war, battle, state, freedom, military actions, Ukraine, Cossack, history, independence, struggle, rights of Ukrainians, opinion of historians, independence.

Постановка проблеми і завдання. Головна проблема дослідження складається з періоду гетьманства Хмельницького, його по-

стать в українській історії, дії, які він виконав, для покращення життя українців того часу – короткострокова перспектива. Що стосується довго-

строкової перспективи – незалежність і самостійність держави – України. Постановка завдання статі - показати справжню оцінку, на нашу думку, Хмельницького, як невід'ємної частини української історії.

Впродовж своєї історії, український народ завжди прагнув свободи, незалежності та побудови самостійної держави. Український народ зробив перші кроки для своєї незалежності тоді, коли люди почали тікати від своїх панів, шляхтичів у низини Дніпра, на Запоріжжя, де вони вважали себе вільними. Першим, хто спробував створити самостійну державу – Україну, був славетний гетьман і по-сьогодення герой – Богдан Хмельницький. Головною метою цієї роботи є показати дух українського народу, перемоги с сильним гетьманом та доля козаків, які виборювали незалежність України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, показує, на скільки цікава постать Хмельницького в світовому аспекті. Оцінки його діяльності в українському аспекті надав Михайло Грушевський у своїй праці «Історія України-Русі». Дослідивши діяльність гетьмана дуже ретельно, він прийшов до висновку, що Хмельницький був «великим діячем, людиною дійсно великою своїми індивідуальними здібностями і можливостями». Розглядаючи постать Б. Хмельницького і національно-визвольну війну 1649–1657 років, ми не можемо не зауважити те, що українському народу саме такі події були потрібні. Адже для того, щоб створити незалежну державу, треба діяти. По-перше, український народ дуже втомився від утиску Польщі, яка з кожним днем все більше і більше знущала над українцями. За словами французького інженера Г.-Л. де Боплана, який прожив майже 20 років у цей період в Україні, селяни тут перебували «у гіршому становищі, ніж каторжани на галері» [1, с. 122].

По-друге, українцям забороняли українську мову, культуру і освіту, також православну релігію, яку вони заміняли католицизмом. Усі ці події з боку Польської держави призводили до дискримінації всіх українських традицій. По-третє, довготривала неволя й утиски з боку влади не могли не позначитися на психіці українця. Як зауважив відомий соціолог П. Сорокін, придушення базових інстинктів, таких як інстинкт власності, самозбереження й свободи породжує «революційні відхилення в поведінці людей». Тому психічний фактор революції, все ж таки був і відігравав, на нашу думку, одну із основних ролей. До речі, саме цей психічний фактор дуже вплинув на Хмельницького, тому що саме з дій шляхтича Чаплинського, який жорстоко поступився з сім'єю Хмельницького, після чого майбутній гетьман, шукавши справедливості у цій справі, відчув на собі усю необмеженість свавілля польських магнатів і шляхти.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Одна із невирішених загальних проблем того часу полягає у тому, що історичні діячі того часу заважали гетьману у створенні самостійної держави. Вони не бачили проблеми великої і вирішення її також у вузькому напрямку, тобто автономія. Але Хмельницький бачив більш широко, він прагнув до самостійної і незалежної держави.

Досліджуючи всі вище перелічені ситуації, робимо висновки щодо обмеження прав українців, як нації, незалежного народу, який свідомо може йти на боротьбу за власну державу. Тому такої жорстокої шовіністичної політики, яку відомий сучасний історик Я. Дашкевич назвав імперіалістичною, український народ не витримав [1, с. 124]. Такі події і спричинили національно-визвольну боротьбу українського народу під проводом Богдана Хмельницького, яка розпочалася у 1648 році.

Виклад основного матеріалу дослідження. Богдан Хмельницький був талановитим полководцем та політиком, який зумів створити єдине, а головне слухняне військо, і організовано, у правильному напрямку, його вести. «Сіли на коні й поїхали» – оці чотири слова XVII сторіччя досадно характеризують настрій українського війська – пише Юрій Тис-Крохмалюк [2, с. 3].

Перші бої козаків, спочатку під Жовтими водами, а потім під Корсунем, принесли перші перемоги війську Хмельницького і розгром польського війська. У цих битвах значно проявився талант Хмельницького щодо ведення бою. Ці переможні битви принесли для всього українського народу дуже позитивний настрій і завдяки цьому рух національно-визвольної боротьби набирає обертів. Після цих подій Хмельницький йде на переговори з польською владою, але вона не сприймає його вимоги серйозними.

Вважаємо, що Хмельницькому не потрібно було вести переговори з ними, а треба було надалі визволяти українські землі, поки поляки самі не захочуть цього. Оскільки переговори не принесли бажаних результатів, то восени 1648 року відновилися воєнні дії.

Під Пилявцями 23 вересня козацька армія провела успішну операцію і знову завдала полякам значного удару, розгромивши їхнє військо. На нашу думку, ці перемоги дуже підбадьорювали український народ й козацьке військо, які відігравали значну роль в наступних походах. Козацька армія надалі просувалася західно-українськими землями, де їм допомагала також повстанська армія під проводом С. Височана, що і є доказом того, що в боротьбі брав участь весь український народ.

Далі дії Хмельницького були такі: він пішов на Варшаву і 7 листопада, дійшовши до фортеці Замостя, взяв її в облогу. Здавалося б, усі етнічні українські землі були звільнені від польського панування, об'єднана вся Україна, на чолі з гідним правителем. Якщо подумати, яка б Україна була б зараз? Змінилося б життя українців? Відповіді на ці питання можна тільки обмірковувати і той факт, що цього не сталося, тому що Хмельницький підтримав кандидатуру на польський престол Яна Казимира, залишається фактом, який, на жаль, змінити не можна. Багато вчених і істориків говорять про цей факт, як важливу помилку, яку допустив гетьман, з чим не можна не погодитися. Якщо б Хмельницький проголосив незалежну українську державу, ситуація б кардинально змінилася в кращу сторону для українців.

Чому саме таким шляхом пішов Хмельницький? На нашу думку, гетьман не був готовий до цього шляху, адже його метою було інше: надати

автономію для козацької держави, боротися за права і вольності козаків і, звичайно ж, помститися за свою кривду.

Після цих подій, Хмельницький вертається до Києва, де його народ зустрічає як визволителя, гетьман бачить, як вірить в нього народ, і його погляди змінюються, після чого він пропонує свої вимоги не тільки за козацьку автономію, а й за весь український народ.

Події які відбулися далі, принесли для України уже негативний результат, у тому що Хмельницький шукає собі підтримку. Знайшовши цю підтримку в кримському хані Іслам-Гірей [3]. На рахунок цього, можемо зробити такі висновки: це була друга вирішальна помилка, яку допустив гетьман. Влітку 1649 року ворогуючі сторони зустрілися в Галичині. Під Збаражем і Зборовом козацька армія майже повністю знищила поляків, однак у вирішальний момент їх зрадив кримський хан. Чому він так діяв, адже вони з Хмельницьким були союзниками? Все це заради того, щоб не дати можливість Україні стати міцною, могутньою державою, яка б спокійно могла б бути лідером багато в чому.

Підписується Зборівський договір, де скорочується кількість воеводств, зменшується реєстр, проголошується загальна амністія і селяни повинні були повернутися до своїх панів. Могли б задовольнити такі умови кожного українця? Звичайно ж ні, бо ще незадовго до цього часу, Україна могла бути незалежною державою, тому такі умови аж ніяк не задовольнили українців. Богдан Хмельницький розумів, як зазначає І. Крип'якевич, що кінцевої мети можна досягти за допомогою фактичної сили, а не паперових актів [1, с. 130]. Після зради кримського хана, гетьман шукає собі союзників, які б допомогли йому. Він підписує договори з Туреччиною і Трансильванією, налагоджує зв'язки з Московією, Венецією і Швецією.

Воєнні дії у 1650–1653 років приносять свої як позитивні, так і негативні плоди. Розпочалася битва під Берестечком, яка погано відобразилася на Україні. Генеральний бій відбувся 28-30 червня, який закінчився поразкою козаків і не дуже приємними подіями для гетьмана. Його знову зрадив кримський хан, і Хмельницький потрапив у полон, таким чином українське військо залишилося без ватажка. Вийшовши з татарського полону гетьман збирає рештки військ в Україні і знову зібравшись, дві армії зустрічаються під Білою Церквою.

Після цієї битви укладається зовсім не вигідний для України Білоцерківський договір. Який зменшував реєстр до 20 тисяч, територією козацтва визнавалося лише Київське воеводство, гетьман не мав право вести закордонних зносин. Договір був ще гіршим за Зборівський. Після

цих подій, Хмельницький відправляє свого сина Тимоша в Молдавію, де під Батогом їх зустрічають поляки. У цій битві українське військо перемогло, і завдало важкого удару польському війську на чолі з М. Калиновським.

У цій битві, вважаємо, вирішувалася українська доля, у якій українці показали себе дуже хоробро і саме головне, мали на меті створення незалежної держави. У результаті уся територія Війська Запорізького була звільнена від польських магнатів і шляхти та будь-яких збройних формувань.

З'явився ще один шанс фактично оголосити себе незалежною державою, але не все так просто, як здавалося б. Богдан Хмельницький збирає козацьке військо, і починається нова воєнна кампанія, із-за того, що польський король не хотів визнавати Україну як незалежну державу.

Уже у другій половині вересня Хмельницький разом з кримським ханом, розпочали новий збройний наступ. Вони взяли польську армію в облогу і тримали довгий час. Запамороченні від холоду та голоду, польське військо знову домовляється з кримським ханом, і вже в третій раз кримський хан зраджує Хмельницького і його військо. Навіщо Хмельницький вже в третій раз подався на такі провокації кримського хана? Чому гетьман допускав такої помилки? На нашу думку, Хмельницькому не вистачало надійного союзника для повалення Польщі і панування її в Україні. Якщо б гетьман вже з першої зради хана зробив правильні висновки, Україна змогла б за короткий час домогтися незалежності.

У 1654 році, Хмельницький налагодив дипломатичні стосунки з московським царем, вони уклали угоду, за якою московська держава мала допомагати Україні у боротьбі з Польщею. Переговори закінчилися підписанням "Березневих статей". Період Хмельниччини так і не дійшов до бажаного результату у своїй діяльності і закінчився зі смертю гетьмана 6 серпня 1657 року, що перешкодило здійснити задумане.

Висновки. Період Хмельниччини відіграє дуже велике значення у європейській історії і особливо в історії України і українського народу загалом. Славетний гетьман і герой Хмельницький своїми діями показав, який насправді є український народ. Героїчна постать Великого Гетьмана була і залишається символом боротьби за свободу, незалежність і соборність України, особисту свободу людини. Отже, національна-визвольна боротьба українського народу під проводом Богдана Хмельницького не дає нам забувати про ті часи переломного моменту для України, про ту гордість за Україну, і про шанування тих історичних діячів, які своє життя віддали за нашу націю, соборність та незалежність України.

Список літератури:

1. Дещинський Л.С. Історія України та її державност. Львів, 2009.
2. Тис-Крохмалюк Ю. Бої-Хмельницького. Львів, 1994.
3. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. Хроніка життя та діяльності. 1994 .

References:

1. Deshchynskyy L.Ye. (2009). Istoriya Ukrayiny ta yiyi derzhavnosti. Lviv.
2. Tys-Krokhmaluk Yu. (1994). Boyi-Khmelnitskoho. Lviv.
3. Smoliiy V., Stepankov V. (1994). Bohdan Khmelnytskyuy. Khronika zhyttya ta diyalnosti.